Fra Det Kgl. Biblioteks tekstportal (tekster.kb.dk)

Forfatter: Heiberg, Johan Ludvig

Titel: Poetiske Skrifter

Citation: Heiberg, Johan Ludvig: ”Poetiske Skrifter”, i Heiberg, Johan Ludvig: *Poetiske Skrifter*, udg. af Carl S. Petersen , 1931-32, s. XVI. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-heiberg_bind01-shoot-idm139833984188128.pdf (tilgået 24. april 2024)

Anvendt udgave: Poetiske Skrifter

IV

Saaledes som Heiberg i sit Skrift definerer Vaudevillen, er den et Situationsstykke med løseligt antydede Karakterer, i hvilket Sangen træder i Dialogens Sted, overalt hvor denne har hævet sig til de interessanteste Punkter. Vaudevillen skyer det tragiske, opholder sig fortrinsvis i den komiske Sfære og gennemløber her alle Nuancer og Forbindelser, ligefra det burleske til det rørende, gennem mellemliggende Led af det naive, det gratiøse, det fine o. s. v. Stoffet hentes fra Hverdagslivet, saaledes som dette udfolder sig for alles Øjne, og i de tre Vaudeviller, der maa betragtes som hans ypperste, har Heiberg givet et ironisk opfattet Billede af Frederik den Sjettes København, som i XVII Naturtroskab tør maale sig med det tilsvarende, Holberg hundrede Aar tidligere gav af Frederik den Fjerdes; ved Siden af deres digteriske Værdi faar disse Stykker saaledes tillige en kulturhistorisk og vil altid bevare den.

Om Emnet for »Aprilsnarrene« har Heiberg selv udtalt sig i et Brev til Collin, samtidigt med at han indleverede Stykket til Teatret. »Ved nogle af mine tilfældige Forbindelser har jeg faaet en Deel Efterretninger om de simplere Pige-Instituters Indretning her i Staden, og jeg tør smigre mig med at have skildret dem efter Naturen. I Holbergs Tid vare Instituterne ikke saaledes à l'ordre du jour, som nuomstunder; ellers er der ingen Tvivl om at han jo havde behandlet et Sujet, der saa ganske hører til Dagens Tone. Det vilde være ubilligt at nægte, at disse Indretninger i det Hele gjøre Nytte, ja de ere maaskee nødvendige, som Surrogater for den sande Opdragelse, i den Cichorie-Periode, hvori vi leve. Men vist er det paa den anden Side, at de ogsaa indeholde et comisk Stof, i det mindste de af dem, som ikke svare til deres Bestemmelse, og det bør vel ikke være den comiske Digter forbudet at fremstille dem fra denne Side. Hvis det har lykkedes mig at opfatte den comiske Synspunkt af denne Gjenstand, og lægge Sandhed i Fremstillingen, saa tør jeg haabe at have skrevet et Stykke, som er mere end Farce, en local dansk Comedie, og saa holbergsk, som Jørgen Hattemager kan være Kong-Salomonsk.«

At Stykket - de burleske Løjer naturligvis undtagne - i det hele traf paa en Prik, derfor borger indtil Detaljer (Børnenes Gave f. Ex., som XVIII Forældrene selv maa betale!) adskillige offentlige og private Udtalelser fra Samtiden. Ligesaa afgjort er Virkelighedspræget i »Recensenten og Dyret«, hvis Scene som tidligere nævnt er henlagt til Dyrehavsbakken, der for Datidens Københavnere ganske var, hvad Tivoli er i vore Dage: et Sted, hvor alle mødtes, den finere Portion saa vel som det jævnere Borgerskab. Stykkets Dyrehavskolorit med Taskenspilleren Nonpareil og den yppige Beriderske Madame Vbltisubito er anlagt i grelle, kraftige Farver, men ægte nok, og med løsluppent Lune svinges Svøben over den danske Presses Spidsborgerlighed i Aand og Tone, legemliggjort i Trops og Ledermanns fortræffelige Skikkelser. Medens Trop som Kunst- og Teaterkritiker øjensynligt er af Rahbeks Skole og skriver sine Anmeldelser i hans Stil, har Ledermann for sin Virksomhed valgt sig Bladet »Politivennen« til Mønster. Ligesom Literatussens Organ »Den patriotiske Stormklokke« levede dette af »frimodigt« at gøre opmærksom paa Misbrug, og alle de Klagemaal, der opregnes i Trops, Ledermanns og Klatterups Vexelsang »Naar vi til Kilden drager«, kendte Publikum i Forvejen fra »Politivennen«s Spalter, lige fra Taxten paa Brød og Smør til »betalte Ringetøi«, hvilket sidste sigter til et dér fremsat Ønske fra Vesterbro, at Gaarde og Huse maatte blive forsynede med Ringeapparater for paakommende Ildebrandes Skyld! Ogsaa den overhaandtagende Luxus i Tjenestepigernes Dragt var et staaende Tema i Bladet.

Medens »Recensenten og Dyret« tager litterært Sigte, beskæftiger »De Uadskillelige« sig med XIX Familielivet, specielt de lange Forlovelser. Alt i 1825 havde Heiberg i sit paa Fransk i København udkomne Ugeblad »Messager français du Nord« underkastet Spørgsmaalet en kritisk Betragtning under Foregivende af at have haft særlig Lejlighed til at studere det i Tyskland. De kaldes Forlovelser, siger han, "fordi man lover at ægte den eller den Kvinde saa snart som muligt, om fire, ti eller tyve Aar efter Omstændighederne, og naar Meddelelse herom officielt er tilflydt alle og enhver, regnes Parret for halvvejs gifte og nyder »en endnu større Frihed end den, de virkelig gifte kan nyde, thi naar disse viser sig i Selskabet, isolerer de sig i Almindelighed. Ægtemanden overgiver sin Kone til Herrerne i Selskabet, medens han selv beskæftiger sig med Damerne, men de forlovede maa ikke, selv i Selskab, tænke paa andet end sig selv. Ved Bordet bør de sidde ved Siden af hinanden, paa Bal bør de danse sammen, paa en Spadseretur kan den forlovede Dame anstændigvis kun modtage sin Forlovedes Arm. Det være langt fra mig at sige, at de forlovede skulde misbruge den Frihed, som man giver dem; der er tværtimod et udmærket Bevis paa det modsatte, nemlig dette, at de unge Piger, der havde et livligt Blik, straalende Teint, en yndefuld Skikkelse, taber alle disse deres Fortrin, alt eftersom deres Forlovelse er længere eller kortere. De bliver magre, blege og graalige, deres Blik mister sin Glans, deres Livlighed taber sig, deres Helbred, der tidligere var saa sikkert, giver nu Plads for Nervøsitet, for Hysteri og for Tusinder andre Ubehageligheder, der ender med at ødelægge deres Skønhed og efterhaanden alle deres baade fysiske og moralske XX Tillokkelser. Saaledes gaar det for sig i Tyskland. Min Tjener har fortalt mig, at det er det samme her.«

Saa skarp er Tonen naturligvis ikke i Stykket, hvor Problemet er bragt ind under det udelukkende kemiskes Synsvinkel. Men med saa stor en Energi fastholdes her Satirens Genstand Scene efter Scene, at

»De Uadskillelige« turde være den bedst komponerede af Vaudevillerne, som »Recensenten og Dyret« sikkert er den mest indtagende. Ved Siden af Hovedhandlingen har de tre Vaudeviller forskellige aktuelle Hentydninger til Forhold og Begivenheder i Samfundslivet eller indenfor den snævrere litterære Verden, hvorved Indtrykket af det hjemlige og nærværende yderligere understreges. Saaledes er den firstemmige Mandssang, hvormed Fru Bittermandel hædres paa sin Fødselsdag, Studenterforeningen, der danner Tilknytningspunktet mellem Keiser og den kønne Opvartningspige, og Dampskibet »Caledonia«, som Søkadetten tager med for at komme ud til Charlottenlund, alle højst moderne Foreteelser, hvis første Forekomst paa dansk Grund kun laa ganske faa Aar tilbage i Tiden, og det fejler følgelig næppe, at der ved deres Nævnelse er gaaet en egen forstaaende Munterhed gennem Teatret. Noget lignende har i det æstetisk interesserede København utvivlsomt været Tilfældet ogsaa ved de litterære Allusioner, der bærer Mærke af Heibergs spidse Pen.

Det ser saa uskyldigt ud, naar Hr. Zierlich komplimenteres for i Digtekunsten at have dannet sig »efter de bedste Mønstre«; maaske det dog har givel et lille Sæt i Oehlenschläger, thi efter hans Lejlighedspoesi, som den grasserede i disse Aar, er XXI Fødselsdagskvadet til Institutbestyrerinden saa temmelig nøje skaaret til. At Sorø roses for ogsaa at have Poeter, er en lille Venlighed til Ingemann, med hvis hyperfølsomme Ungdomsdigtning Herberg allerede 1816 i sin »Julespøg og Nytaarsløjer« paa den kaadeste Maade havde gjort op, og som Baggrund for Madam Buurmanns begyndende religiøse Skrupler og hendes Motivering for dem (»for De veed nok man hører nu saa meget snakke i disse Tider baade for og imod Præstestanden«) staar Grundtvigs og Meningsfællers voldsomme Angreb siden 1825 paa H. N. Clausen og Statskirken. Paa lignende Vis afspejler Diskussionen om, hvorvidt Madammens Mand Materialhandleren er Materialist eller ikke, den i 1824 af Lægen Howitz førte Strid med Mynster, A. S. Ørsted, P. Hjort og flere om Viljens Frihed; den endte med, at Howitz af Modstanderne stempledes som Materialist, hvad han energisk frabad sig.

Slet saa harmløse Bagateller, som en senere Eftertid har villet gøre dem til, er de heibergske Vaudeviller altsaa ikke. De er tværtimod skrevne af en Mand, der havde en bestemt Mening om Tingene, og som skrev dem for ogsaa ad denne Vej at faa sin Mening frem. Det vilde derfor ikke være underligt, om de i en Tid, da adskillig smaaborgerlig Tankegang raadede i Livet, megen Højtidelighed i Litteraturen og paa Teatret, havde kunnet virke frigørende paa unge Sjæle og bidrage til, at Nationen fandt sig selv i et lille Smil.

At dette ogsaa var Tilfældet, har vi Orla Lehmanns Ord for i hans Erindringer.